

ΓΝΩΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

Η λέξη γνωστικισμός προέρχεται από την ελληνική λέξη γνώσις, και αναφέρεται στην πεποίθηση ότι υπάρχει μια ιδιαίτερη εσωτερική γνώση, ένα κλειδί στην υπερβατική κατανόηση που μόνον λίγοι κατέχουν.

Η απόκρυφη φύση της γνωστικής διδασκαλίας και το γεγονός ότι τα περισσότερα στοιχεία μας για αυτήν έρχονται παραδοσιακά από τις επιθέσεις των ορθόδοξων Χριστιανών συγγραφέων, δυσκολεύουν την προσπάθειά μας να είμαστε ακριβείς για το περιεχόμενο των πρώιμων γνωστικών συστημάτων, ιδιαίτερα για εκείνα που είναι προχριστιανικά.

Ο Ειρηναίος στο Κατά των Αιρέσεων περιέγραψε αρκετές διαφορετικές σχολές του Γνωστικισμού του 2ου μ.Χ. αιώνα, αντιπαραθέτοντας -ενίοτε με σαρκαστικό τρόπο- τις διαφορές τους με τον Χριστιανισμό. Ωστόσο, η ανακάλυψη της βιβλιοθήκης του Ναγκ Χαμαντί* στην Αίγυπτο το 1945 βοήθησε τους ερευνητές να μελετήσουν τα κείμενά του από πρώτο χέρι.

Η λέξη " Γνωστικισμός " εμφανίζεται σε αρκετές σύγχρονες σέκτες, στις οποίες μόνον οι μνημένοι έχουν πρόσβαση στις μυστικές του διδασκαλίες. Όμως οι σύγχρονες γνωστικές δοξασίες πολύ λίγο ομοιάζουν προς τον αρχαίο Γνωστικισμό.

Πολλά στοιχεία του Γνωστικισμού είναι προχριστιανικά και είναι γενικά αποδεκτό σήμερα ότι ο Χριστιανισμός και τα κανονικά του κείμενα δεν είναι πρότερα του γνωστικού κινήματος αλλά αναπτύχθηκαν παράλληλα, χρησιμοποιώντας ενίοτε τις ίδιες πηγές. Αρκετοί σύγχρονοι ερευνητές είναι πεπεισμένοι ότι το Κατά Θωμάν Ευαγγέλιο χρησιμοποιείτο από τους Γνωστικούς του 1^{ου} αιώνας. Άλλα Γνωστικά κείμενα δεν κάνουν καμία αναφορά στον Ιησού ή άλλες χριστιανικές μορφές.

Πολλές Γνωστικές σέκτες ήταν Χριστιανικές ομάδες που αγκάλιασαν τις μυστικές θεωρίες περί της αληθινής φύσης του Ιησού, αυτές που βρίσκονταν πέρα από το πλαίσιο της ορθόδοξης πίστης. Για παράδειγμα οι Γνωστικοί διδασκαν τον δοκητισμό, την πίστη δηλαδή ότι ο Ιησούς δεν είχε φυσικό σώμα και ότι η φυσική του υπόσταση ήταν μια θυμαπάτη και συνεπώς η σταύρωσή του δεν ήταν φυσική.

Η σύγχρονη ακαδημαϊκή έρευνα εφαρμόζει τον όρο Γνωστικισμός σε μια πληθώρα θρησκευτικών κινήματων που αναπτύχθηκαν στον μεσογειακό κόσμο κατά τη διάρκεια της ιστορικής περιόδου, στην οποία αναπτύχθηκε και εδραιώθηκε ο Χριστιανισμός.

Όλοι αυτοί οι «Γνωστικισμοί» μας παρέχουν παραδείγματα του θρησκευτικού συγκρητισμού που απλώθηκε σε όλη την επικράτεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και έχει τις ρίζες του στα ελληνιστικά ήθη των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων.

Η διερεύνηση της πρώιμης χριστιανικής μορφής του Γνωστικισμού χρησιμοποιήθηκε από τους πρώτους υπερασπιστές της ανάπτυξης και της παγίωσης της ορθοδοξίας, όπως **ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, ο Ωριγένης και ο Ειρηναίος**. Οι συγκεκριμένοι υπέρμαχοι του ορθόδοξου Χριστιανισμού καταδίκασαν σκληρά αυτό που οι ίδιοι αποκάλεσαν « γνωστική αίρεση ».

Στην πραγματικότητα, η άμυνά τους εναντίον του Γνωστικισμού ήταν και η πρωταρχική τους ώθηση για την συγγραφή των θεολογικών συγγραμμάτων τους.

Ύλη

Ορισμένοι Γνωστικοί, από κοινού με νεοπλατωνικούς φιλοσόφους όπως ο Πλωτίνος, θεωρούσαν την ύλη κακή προκειμένου να απεικονίσουν με ενέργεια την εξαιρετική της απόσταση από την μοναδική πηγή του σύμπαντος το υπέρτατο καλό. Η ύλη δεν είναι κακή *per se*, αλλά μόνον γιατί είναι απομακρυσμένη, ως αντίθετη, από την πηγή της μονάδας.

Θα ήταν ορθότερο να χαρακτηρίσουμε την σχέση των Γνωστικών με την ύλη ως αμφιταλαντευόμενη. Οι απόψεις τους ήταν μια προσπάθεια να ερμηνεύσουν και να ξεκαθαρίσουν την σχέση του θείου με το ατελές σύμπαν και να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο αναφοράς που θα ερμήνευε το αίσθημα αποξένωσης του ατόμου μέσα σε ένα τέτοιο σύμπαν.

Θεολογία

Ο Γνωστικισμός δίδασκε γενικά ότι η Γη κυβερνάτο από ένα κατώτερο θεό, τον Ιαλνταμπαόθ, τον Δημιουργό του Πλάτωνα. Ο Δημιουργός βρισκόταν επικεφαλής των Αρχόντων, κυβερνητών του φυσικού κόσμου.

Τα ανθρώπινα σώματα, αν και περιέχουν το κακό στην ύλη τους, περιείχαν επίσης και ένα θείο σπινθήρα ή πνεύμα που προερχόταν από την Πηγή, ή το Τίποτα, την πηγή εκπόρευσης όλων των πραγμάτων. Η Γνώσις είναι εκείνη που σύμφωνα με τις αντιλήψεις των Γνωστικών βοηθά τον θείο σπινθήρα να επιστρέψει στην πηγή από την οποία προήλθε.

Πολλοί Γνωστικοί (ιδιαίτερα οι οπαδοί του Βαλεντίνιου ή Βαλεντίνου) δίδασκαν πως υπήρχε ο Ένας, ο αρχικός, άγνωστος Θεός (Βύθος, η Μονάδα ο πρώτος Αιών). Από τον ένα εκπορεύθηκαν άλλοι Αιώνες, ζεύγη των κατώτερων υπάρξεων κατ' ακολουθίαν, (ο Βαλεντίνιος αναφέρει 30 τέτοια ζεύγη). Όλοι μαζί οι Αιώνες σχημάτιζαν το Πλήρωμα ή πληρότητα του Θεού. Το κατώτατο από αυτά τα ζεύγη ήταν η Σοφία και ο Χριστός.

Στον Βαλεντίνειο μύθο της δημιουργίας, η Σοφία αναζητούσε τον άγνωστο Ένα.

Σε μία αφήγηση είδε ένα μακρινό φως, το οποίο όμως ήταν αντανάκλαση και έτσι οδηγήθηκε ακόμα μακρύτερα από το Πλήρωμα.

Ο φόβος της Σοφίας να μη χάσει την ζωή της, όπως έχασε το φώς του Ενός, της προκάλεσε σύγχυση και την επιθυμία να επιστρέψει.

Εξαιτίας αυτών των επιθυμιών ήλθαν σε ύπαρξη η ύλη και η ψυχή μέσω των τεσσάρων κλασικών στοιχείων φωτιά, νερό, γη και αέρας. Η δημιουργία του λεοντόμορφου Δημιουργού κατά την διάρκεια της εξορίας ήταν επίσης λανθασμένη σύμφωνα με ορισμένες Γνωστικές πηγές, ως αποτέλεσμα της προσπάθειας της Σοφίας να εκπορευθεί αφ'εαυτής χωρίς το αρσενικό της αντίστοιχο.

Ο Δημιουργός προχώρησε στη δημιουργία του φυσικού κόσμου, στον οποίο ζούμε, αγνοώντας την ύπαρξη της Σοφίας, η οποία εντούτοις κατόρθωσε να ενσταλλάξει τον σπινθήρα στην δημιουργία του Δημιουργού.

Αυτός ο σπινθήρας είναι το πνεύμα.

Κατόπιν τούτου ο σωτήρας Χριστός επέστρεψε και της επέτρεψε να δει ξανά το φως παρέχοντάς της τη γνώση του πνευματικού φωτός. Ο Χριστός στάλθηκε στην γη με τη μορφή ενός ανθρώπου, του Ιησού, για να δώσει στους ανθρώπους την γνώση που χρειάζονται για να λυτρωθούν από τον φυσικό κόσμο και να επιστρέψουν στον πνευματικό κόσμο.

Οι τρεις αισθήσεις που βίωσε η Σοφία δημιουργούν τρεις τύπους ανθρώπων:

Τους υλικούς (δεμένους με την ύλη, την πηγή του κακού)

Τους ψυχικούς (δεμένους με την ψυχή και εν μέρει λυτρωμένους από το κακό)

Τους πνευματικούς, (που μπορούν να επιστρέψουν στο Πλήρωμα εάν επιτύχουν την Γνώση και κατορθώσουν να δουν το φως). Οι Γνωστικοί δημιούργησαν το δικό τους σωτηριολογικό περιεχόμενο στις απόψεις τους θεωρώντας εαυτούς μέλη της τελευταίας ομάδας.

Οι Γνωστικοί ταύτιζαν τον Δημιουργό με τον θεό της Παλαιάς Διαθήκης. Απέρριπταν την Παλαιά Διαθήκη και τον Ιουδαϊσμό και συχνά τιμούσαν εκείνους που απορρίπτονταν από τον θεό της Παλαιάς Διαθήκης. Ορισμένοι Γνωστικοί φέρεται ότι θεωρούσαν πως ο κατώτερος Δημιουργός ταυτιζόταν με τον Σατάν. Όπως είναι φυσικό μια τέτοια πίστη συνεισέφερε τα μέγιστα στην καχυποψία με την οποία τους αντιμετώπιζαν οι Χριστιανοί.

Άλλες γνωστικές ομάδες αντιμετώπιζαν τον Όφι στον Κήπο της Εδέμ ως ηρωική μορφή, γιατί επιθυμούσε να βοηθήσει την ανθρωπότητα να απελευθερωθεί από τις αλυσίδες του Ιαλνταμπαόθ.

Μετά την άφιξη του Δημιουργού να κυβερνήσει τον φυσικό κόσμο, η Σοφία στέλνει ένα μήνυμα μέσω του Όφι. Παρέχει την γνώση στους ανθρώπους με αυτόν τον τρόπο, γεγονός που προκαλεί την οργή του Δημιουργού, ο οποίος πιστεύει ότι είναι ο μόνος δημιουργός του Σύμπαντος και ο αποκλειστικός κυβερνήτης του.

Το " πρωταρχικό αμάρτημα " στο εννοιολογικό πλαίσιο του Γνωστικισμού δεν είναι αμάρτημα αλλά ένας " πρωταρχικός διαφωτισμός ". Στα γνωστικά κείμενα, επίσης, αναφέρεται ότι ο Σηθ, ο τρίτος γιος του Αδάμ γνώρισε τις γνωστικές διδασκαλίες από τον πατέρα του και την μητέρα του, και ότι η γνώση του διατηρήθηκε σε όλην την δημιουργία.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι Γνωστικοί αντιλαμβάνονταν την Παλαιά Διαθήκη ως μύθο, και συνεπώς την θεωρούσαν υποκείμενη σε ερμηνείες, αντίθετα από την δογματική άποψη που διεκδικεί την αυθεντία των ιερών κειμένων.

Τρόπος ζωής

Οι περισσότεροι Γνωστικοί ασκούσαν την αγαμία και τον ασκητισμό, θεωρώντας ότι οι ηδονές της σάρκας συνδέονταν με το κακό. Ωστόσο, ορισμένοι ασκούσαν επίσης ένα είδος λιμπερτινισμού - αν και ο όρος είναι νεόδμητος στην ιστορία της φιλοσοφίας (ελευθεριασμού), θεωρώντας ότι αφού το σώμα είναι κακό χρειάζεται κανείς να το διαφθείρει, ή αφού το σώμα είναι κακό δεν έχει σημασία τι κάνει ο άνθρωπος μαζί του. Τούτη η άποψη οδήγησε σε μεγαλύτερη ακόμη καχυποψία, και έγινε γενική επίκριση ακόμα και για ομάδες που δεν ακολουθούσαν τη συγκεκριμένη πρακτική.

Γνωστικές ομάδες

Οι γνωστικές ομάδες διαιρούνται συχνά στην **ανατολική ή περσική σχολή** και την **συροαιγυπτιακή σχολή**.

Η συροαιγυπτιακή σχολή είναι η πρώτη που εμφανίστηκε ιστορικά κατά τον πρώτο αιώνα π.Χ. και άκμασε ως τα τέλη του δευτέρου αιώνα μ.Χ.

Ακολούθησε μία υποχώρηση του γνωστικισμού στην ανατολική Μεσόγειο προς όφελος άλλων θρησκευτικών κινήσεων, ώσπου κατά τα τέλη του τρίτου αιώνα εμφανίστηκε με νέα ορμή η περσική σχολή (μανδαϊσμός και μανιχαϊσμός).

Αυτή εμφάνιζε έναν καθοριστικό διαχωρισμό ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι, το Καλό και το Κακό, ως αποτέλεσμα των επιδράσεων του ζωροαστρικού δυαρχικού δυϊσμού, ενώ αντιθέτως η συροαιγυπτιακή σχολή, η συνδεδεμένη συνήθως με τον χριστιανικό γνωστικισμό, ήταν περισσότερο πλατωνική ως προς τον χαρακτήρα της.

Η ομάδα των οφιδίων φαίνεται πως είχε δεχθεί επιδράσεις και από τις δύο σχολές. Περί τα μέσα του Μεσαίωνα έλαβαν χώρα διαδοχικές αναγεννήσεις του γνωστικισμού στη χριστιανική Ευρώπη (Παυλικιανοί, Βογόμιλοι, Καθαροί) οι οποίες χτυπήθηκαν συντονισμένα από κοσμικές και εκκλησιαστικές Αρχές.

Συροαιγύπτιοι γνωστικοί

- Σηθιανοί, που παρήγαγαν αρκετά κείμενα.
- Κήρινθος
- Σίμων ο Μάγος και Μαρκίων της Σινώπης. Και οι δύο είχαν γνωστικές τάσεις, αλλά δεν ήσαν πλήρως γνωστικοί. Είχαν πλήθος μαθητών, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και ο μαθητής του Σίμονα Μένανδρος.
- Βαλεντινιανοί υπό τον Βαλεντίνιο, καλύτερα γνωστό ως Βαλεντίνο (περ. 100-153) ο οποίος ανέπτυξε το μεγαλύτερο τμήμα της σύνθετης κοσμολογίας του γνωστικισμού.
- Βασιλειδιανοί
- Οφίτες, που αποκαλούνταν έτσι γιατί λάτρευαν το ερπετό της Γένεσης ως δότη της ανθρώπινης γνώσης.
- Καϊνίτες, που λάτρευαν τον Κάιν και τον Ησαύ
- Σοδομίτες που πίστευαν ότι η εμβύθιση στην αμαρτία είναι κλειδί της σωτηρίας, γιατί το σώμα είναι κακό και πρέπει κανείς να το διαφθείρει.
- Καρποκρατιανοί
- Βορβορίτες

Πέρσες γνωστικοί

- Μανδαϊσμός, που υφίσταται ακόμη και σήμερα, αλλά δεν έχει χριστιανικό χαρακτήρα.
- Μανιχαϊσμός, πλήρης θρησκεία που έχει πλέον εκλείψει.

Μεταγενέστεροι γνωστικοί

- Παυλικιανοί, μία γνωστική αναβίωση στην Αρμενία και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία
  - Βογόμιλοι, διανοητικοί απόγονοι των Παυλικιανών στα Βαλκάνια.
  - Καθαροί, διανοητικοί απόγονοι των Βογόμιλων στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, με παρακλάδι τους Αλβιγηνούς στην Προβηγκία.

Πηγαία Βιβλιογραφία

Υπάρχουν δύο ιστορικές πηγές για τον Γνωστικισμό:

Οι επιθέσεις στον Γνωστικισμό από ορθόδοξους θεολόγους της αρχαιότητας όπως ο **Τερτυλλιανός**, ο **Ιππόλυτος**, ο **Ειρηναίος** και ο **Επιφάνιος Σαλαμίνας**.

Τα πρωτότυπα Γνωστικά κείμενα.

Καμία από τις δύο πηγές δεν είναι αρκούντως ικανοποιητική. Οι επιθέσεις στον Γνωστικισμό από τους ορθόδοξους Χριστιανούς, το πιθανότερο είναι ότι πάσχουν από προκατάληψη και ιστορικά ο Χριστιανισμός είχε την τάση να κατηγορεί τις διαφορετικές θρησκευτικές ομάδες που του αντιτίθονταν. Φαίνεται πως υπήρχαν πολύ περισσότερες γνωστικές γραφές, για τις οποίες οι ίδιοι θεολόγοι κάνουν αναφορά, αλλά δεν διασώθηκαν.

Το σίγουρο είναι ότι πρέπει να είχαν γραφεί πολλά γνωστικά κείμενα και έργα, αλλά μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα κανένα από αυτά δεν ήταν διαθέσιμο εκτός από μεμονωμένες παραπομπές των χριστιανών συγγραφέων. Πολλοί λόγιοι του 19ου αιώνα έκαναν σημαντική προσπάθεια να συλλέξουν τις σκόρπιες αναφορές και να ανασυνθέσουν το γνωστικό υλικό.

Από τότε έγιναν σημαντικές ανακαλύψεις χειρογράφων με κυριότερη εκείνη των κωδικών του Ναγκ Χαμαντί *. Παρόλο, όμως, που έχουμε στην διάθεσή μας μια αρκετά καλή συλλογή γνωστικών κειμένων, η ερμηνεία τους είναι συχνά δύσκολη, εξαιτίας της εσωτερικής και συμβολικής φύσης της Γνωστικής διδασκαλίας.

Επίσης, υπάρχει σημαντική δυσκολία αναγνώρισης του ποιες ομάδες ή διδάσκαλοι έγραψαν αυτά τα κείμενα.

Η Βιβλιοθήκη του Ναγκ Χαμαντί *, διαθέσιμη πλέον σε αγγλική μετάφραση, είναι αναμφίβολα η σημαντικότερη συλλογή κειμένων για την έρευνα του Γνωστικισμού, εύκολα αναγνώσιμη, αν γνωρίζει κανείς τις βασικές αρχές του Γνωστικισμού.

Προέλευση του Γνωστικισμού

Η προέλευση του Γνωστικισμού αποτελεί αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ των μελετητών: ορισμένοι θεωρούν ότι ο Γνωστικισμός είναι πλήρως παγανιστικός ως προς την προέλευσή του και ότι στην εξελικτική του πορεία υιοθέτησε ένα χριστιανικό ένδυμα. Άλλοι ανιχνεύουν την προέλευσή του στον Ιουδαϊσμό και άλλοι θεωρούν ότι προήλθε από τον ίδιο τον Ιησού και είναι ανάπτυξη της διδασκαλίας του, το ίδιο έγκυρη όσο και η ορθόδοξη.

Καμία, όμως, από τις παραπάνω απόψεις δεν μπορεί να καταθέσει τα ακριβή στοιχεία της αιτιολόγησής της.

Φαίνεται σαφές ότι ο Γνωστικισμός, τουλάχιστον σε μερικές από τις θεολογικά αναπτυγμένες διατυπώσεις του, **επηρέαστηκε πολύ από τον Πλατωνισμό, τον Νεοπλατωνισμό, τον Στωικισμό, τις αρχαίες σημαντικές θρησκείες, τον Χριστιανισμό** (και/ή επηρέασε την ανάπτυξη του ορθόδοξου Χριστιανισμού) και πιθανώς του **Πυθαγορισμού**.

Ο Γνωστικισμός ως θρησκευτικό φαινόμενο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα θρησκευτικά φαινόμενα της ρωμαϊκής εποχής που εξαπλώθηκε ταχύτατα από την Ανατολή προς την Δύση, με την υπόσχεση της σωτηρίας μέσω της «γνώσεως».

Από τις αρχές του αιώνα, έρχεται στο επιστημονικό προσκήνιο η μελέτη της ιστορίας των θρησκευμάτων και άρχισε η αναγωγή της «γνώσεως» σε κάποια ορισμένη πηγή που χρονολογικά προηγήθηκε του Χριστιανισμού.

Έτσι η Γνώση συνδέθηκε με την Αίγυπτο, την Βαβυλώνα, το Ιράν, τις μυστηριακές θρησκείες, την ελληνική φιλοσοφία, τις αιρέσεις του ιουδαϊσμού.

Η συγκριτική έρευνα των «Γνωστικισμών», που κατά καιρούς εμφανίστηκαν, έδειξε κάποια κοινά σε όλους χαρακτηριστικά:

Την διαρχία στα όρια ενός ιεραρχικού πληρώματος και

Την αναγκαιότητα και τη σωστική ιδιότητα της γνώσεως του σύμπαντος.

Οι γνωστικοί κάθε τάσεως βλέπουν το σύμπαν ενιαίο, αλλά κατ' αρχήν σε μια διαρχική μίξη του υλικού και του πνευματικού στοιχείου. Το πρώτο είναι κατώτερο και φθαρτό, ενώ το δεύτερο ανώτερο και άφθαρτο.

Για το Γνωστικισμό, ο Δημιουργός αυτού του κόσμου είναι συνήθως μια κατώτερη κακή θεότητα. Οι « άρχοντες » που ταυτίζονται με αστρικές δυνάμεις, είναι υπεύθυνοι για τη μοίρα και την βάνουση ανάγκη που βασιλεύει εδώ κάτω. Ο Δημιουργός παρουσιάζεται ως « μέγας άρχων » ή «πρωτάρχων» και εκείνο που τονίζεται είναι η τυραννία που ασκεί ο κακός Δημιουργός Θεός επί των ανθρώπων.

Πέρα από τον Χριστιανισμό, έλληνες φιλόσοφοι παρουσιάζονται επίσης διχασμένοι επάνω στις αντιλήψεις των Γνωστικών.

Για παράδειγμα, ο **Πλωτίνος στο βιβλίο του « Προς Γνωστικούς »** θα πολεμήσει τις αντιλήψεις τους και γενικά την θεοσοφία των Γνωστικών, που την θεωρεί διαστροφή της πλατωνικής διδασκαλίας.

Άλλοι Νεοπλατωνικοί όμως, όπως ο Πορφύριος και ο Ιουλιανός, ευθυγραμμίζονται με τους Γνωστικούς στην πολεμική τους κατά των χριστιανών και ιδιαίτερα στην απόκρουση της ιδέας ότι ο υπέρτατος θεός μπορεί να είναι ο ίδιος δημιουργός του υλικού κόσμου.

Τελετουργίες

Από τον 2ο χριστιανικό αιώνα, δεν ήταν δύσκολη η ταύτιση του Θεού αυτού με τον αυστηρό και τυραννικό Θεό των Ιουδαίων και της Παλαιάς Διαθήκης. Αυτή η πολεμική, εξηγεί τον σεβασμό που έδειχναν οι Γνωστικοί σε κάθε τι που η Παλαιά Διαθήκη καταδικάζει, όπως για παράδειγμα την Εύα, τον όφι, τον Κάιν, τα Σόδομα κ.λπ.

Επιπλέον, κάθε πράξη που για τον θεό αυτό θεωρείται ανήθικη, για τους Γνωστικούς λαμβάνεται ως πράξη ηθικά αδιάφορη ή ακόμα και ότι οδηγεί στην σωτηρία, ακριβώς γιατί την απαγόρευσε ο κακός θεός.

Αν οποιαδήποτε πράξη, ακόμα κι αν θεωρείται έξω από τα εκάστοτε πλαίσια της ηθικής, οδηγεί στη γνώση και την εξύψωση του ατόμου, τότε επιβάλλεται να γίνει.

Ακόμη και μετά την ανακάλυψη των κειμένων στο Ναγκ Χαμαντί οι πληροφορίες που έχουμε για τις τελετουργίες των γνωστικών είναι περιορισμένες. Μόνο περιστασιακά είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε την ενδεχόμενη τελετή που μπορεί να υπονοεί κάποιο από τα κείμενα.

Το πιο ενδιαφέρον κείμενο από αυτήν την άποψη είναι το " Κατά Φίλιππον " Ευαγγέλιο. Από την εποχή της δημοσίευσής του οι μελετητές εντυπωσιάστηκαν από τις πολυάριθμες αναφορές του σε τελετές και τις περίπλοκες ερμηνείες που δίνει όσον αφορά το νόημα και τον στόχο τους. Οι ειδικοί δεν έχουν ακόμη συμφωνήσει για τις λεπτομέρειες του τελετουργικού συστήματος που κρύβεται από πίσω, αφού το κείμενο αναφέρεται περισσότερο στο συμβολικό νόημα των τελετών και όχι τόσο στην πρακτική μορφή τους.

Οι γνωστικοί μοιράζονταν με τον πλατωνισμό την ιδέα ότι η σωτηρία του ατομικού πνεύματος, της " θείας σπίθας ", συνίσταται στην απελευθέρωσή του από τον υλικό κόσμο και την άνοδό του στον τόπο καταγωγής του (το γνωστικό Πλήρωμα ή τον πλατωνικό χώρο των ιδεών). Πολλοί πλατωνιστές ως την εποχή του Πλωτίνου και του Πορφυρίου χρησιμοποιούσαν την ορολογία της μυστικής θέασης που συνδεόταν με τις μυστηριακές λατρείες για την περιγραφή της ανόδου του πνεύματος, αλλά δεν έχουμε ενδείξεις ότι είχαν αναπτύξει κάποια σχετική τελετουργία ως βοηθητικό μέσο για την επίτευξη αυτής της ανόδου.

Μετά την εποχή του Πλωτίνου, εντούτοις, πολλοί νεοπλατωνιστές υιοθέτησαν έναν τύπο μυστικιστικής και μαγικής τελετουργίας που είναι γνωστός ως θεωργία.

Ο θεωργός έρχονταν σε συμπαθητικό συντονισμό με τους θεϊκούς Λόγους που σχηματοποιούν τον φυσικό κόσμο. Θεϊκές δυνάμεις καλούνταν να εισέλθουν στον υλικό χώρο με σκοπό να αποκαλύψουν τη θεϊκή τους πηγή στο σώμα και σε άλλα υλικά αντικείμενα και να βοηθήσουν στη μεταφυσική άνοδο του πνεύματος του θεωργού, τόσο κατά την διάρκεια της ζωής του όσο και κατά τη μεταθανάτια άνοδό του προς το θείο.

Σε αντίθεση με την ύστερη αυτή πρακτική, οι γνωστικές πηγές φαίνονται να υπονοούν μια σειρά τελετουργιών ως συμβολικών αναπαραστάσεων του πιο τυπικού νεοπυθαγόρειου και πλωτινικού στόχου της λύτρωσης του πνεύματος από τον φυσικό κόσμο στο σύνολό του.

Οι τελετουργίες των γνωστικών, πολλές από τις οποίες τις μοιράζονταν με τους χριστιανούς, είναι το αποτέλεσμα της μεταφοράς στο συμβολικό επίπεδο απλών, καθημερινών πράξεων, όπως το πλύσιμο, η αλλαγή ρούχων κλπ.

Η κύρια μέριμνα των γνωστικών φαίνεται ότι ήταν η υπέρβαση της αίσθησης αποξένωσης και απομόνωσης μέσω της επίτευξης ενός αισθήματος μεταμόρφωσης και ενσωμάτωσης σε ένα ευρύτερο Όλον.

Σε σύγκριση με τους πλατωνιστές οι γνωστικοί χρησιμοποίησαν μια ευρύτερη κλίμακα τέτοιων απλών συμβολικών πράξεων επειδή άντλησαν από πολλαπλά θρησκευτικά κινήματα, όπως ο ιουδαϊσμός, ο χριστιανισμός και τα Μυστήρια. Πολλοί γνωστικοί μπορεί να ήταν ήδη οπαδοί τέτοιων συστημάτων και απλώς να τους έδωσαν μια γνωστική χροιά.

Πολλές από τις τελετουργίες των γνωστικών φαίνεται πως στηρίζονται σε δύο βασικούς και αρχετυπικούς μύθους:

πρώτον, στον μύθο της πτώσης του πνεύματος στον υλικό κόσμο, πτώση που έχει ως αποτέλεσμα να μη θυμάται πια την καταγωγή του και να χάσει την επαφή με το θείο κόσμο.

δεύτερον, στον μύθο του πρωταρχικού ανδρόγυνου, του απώτατου γεννήτορα όλης της Ανθρωπότητας, ο οποίος διαχωρίστηκε στα δύο (διασπώντας την αρχική εικόνα του Θεού) και έκτοτε δημιούργησε την ανάγκη της επανένωσης των φύλων.

Αυτός ο μύθος ήταν εξαιρετικά διαδεδομένος και απαντά ήδη στο πλατωνικό Συμπόσιο (189D-191A) εκφρασμένος από τον Αριστοφάνη, ενώ οι ιουδαϊστές και οι χριστιανοί γνώριζαν από την Γένεση ότι η Εύα προήλθε από τον Αδάμ.

Οι δύο αυτοί μύθοι διαφαίνονται ιδιαίτερα στις γνωστικές τελετές του βαπτίσματος και του ιερού γάμου, οι οποίες έχουν ως στόχο την αναστροφή της πτώσης και της διάσπασης σε φύλα. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η επανόρθωση της αρχικής ενιαίας εικόνας του Θεού. Το βάπτισμα ως τελετή φαίνεται ότι γινόταν στις περισσότερες γνωστικές ομάδες μόνο μια φορά.

Σήμανε την οριστική απάρνηση του παρελθόντος και την είσοδο σε μια νέα κατάσταση επανένωσης. Το βάπτισμα καθώς και μια άλλη βασική γνωστική τελετή, το χρίσμα, αποκαλούνται συχνά σφραγίδες, επειδή σημαδεύουν την αναγέννηση κάποιου και το γεγονός ότι ανήκει στον Θεό.

Ενώ αυτές οι τελετές ήταν γενικά μοναδικές, ο ιερός δειπνος, η θεία ευχαριστία, φαίνεται ότι επαναλαμβάνονταν.

Ο ιερός γάμος (ή " Μυστήριο του Νυμφώνος "), του οποίου η καταγωγή ανάγεται σε μια βιβλική μεταφορά, είχε ειδική γνωστική σημασία και εσχατολογικό περιεχόμενο (αποκατάσταση της διασπασμένης εικόνας του Θεού). Φαίνεται ότι μπορούσε να επαναληφθεί, ιδιαίτερα όταν είχε την μορφή πραγματικής σεξουαλικής συνεύρεσης.

Μια άλλη βασική τελετή ήταν η επανένδυση του ανθρώπου μετά την απόγύμνωση στη διάρκεια του βαπτίσματος. Εδώ εννοείται συμβολικά η αποποίηση του υλικού σώματος και η ένδυση του φορέματος του φωτός που αποκαθιστά την εικόνα του Θεού.

Πέρα από αυτές τις βασικές τελετές οι γνωστικοί είχαν στη διάθεσή τους και τελετουργικές μορφές λόγου: προσευχές, δοξολογίες, ύμνους και εκστατικές ρήσεις (π.χ. γλωσσολαλιά ή ξόρκια). Τέλος, σ' αυτό το πλαίσιο μπορούν να αναφερθούν και πρακτικές τελετουργικής συμπεριφοράς που δεν σχετίζονται τόσο με συγκεκριμένες τελετές, αλλά στοχεύουν στο να ξεχωρίσουν έναν άνθρωπο ή μια κοινότητα από τον υπόλοιπο κόσμο.

Πρόκειται κυρίως για τύπους εγκρατούς βίου, όπως νηστεία, παρθενία, ασκητισμός.

Με δυο λόγια : Ο στόχος των γνωστικών τελετουργιών ήταν η αποκατάσταση της πρωταρχικής ενότητας του ανθρώπου. Αυτή η διαδικασία μπορεί να εννοηθεί σε πιο βιβλική βάση ως η ένωση αρσενικού και θηλυκού στον πρωταρχικό ανδρόγυνο, είτε σε πιο πλατωνική βάση ως αποκατάσταση του πνεύματος στην αρχική του κατάσταση.

---

* **Ευρήματα του Ναγκ Χαμαντί**, Η μεγαλύτερη και γνωστότερη ανακάλυψη γνωστικών κειμένων στην Ιστορία. Ανακαλύφθηκαν στην Αίγυπτο το 1945 κοντά στο αρχαίο Χηνοβόσκιο, στους πρόποδες του βουνού Τζαμπάλ αλ-Ταρίφ. Μέσα από αυτά τα χειρόγραφα μπορούμε να μελετήσουμε τη σημαντικότερη πτυχή του πρώιμου Χριστιανισμού.

Στα κείμενα του Ναγκ Χαμαντί βρίσκεται ένα εξαιρετικά σύνθετο και πλούσιο θρησκευτικό σύστημα, όπου μέσα από αυτή τη Γνώση ο αναγνώστης μπορεί δυναμικά να κατανοήσει τις μυστικές αλήθειες της σωτηρίας που μεταβιβάζονταν μεταξύ των πρώτων Γνωστικών.